

KS. JAN RADKIEWICZ

Gnoza stara i nowa

WSTĘP

Zacznę od krótkiej relacji z mass mediów, pt. „Podwójna moralność” Dziennikarz „Polityki” oburza się na prokuratora, który podał, że ujęty szantażysta katolickiego księdza okazał się zielonoświątkowcem. Jego zdaniem, wyznanie nie miało z tą sprawą nic wspólnego („Polityka”, 28 listopada 1998r.). Dlaczego więc, panowie dziennikarze, piszecie o zamachowcach w Irlandii: katolik, protestant; dzielcie ludzi w Bośni: katolik, muzułmanin czy prawosławny?

Trzeba zaznaczyć, że światopogląd i wyznawane wartości posiadają istotny wpływ na proces kształtowania postaw życiowych i moralnych. Kościół katolicki poszerzając znajomość innych religii posługuje się religiologią (przedmiot filozofii chrześcijańskiej) dającą dobrą syntezę pojęć i bazę informacyjną. Z pomocą przychodzą ekumeniczne zbliżenia pozwalające na poznanie wspólnych zagrożeń religijnych i kulturowych oraz treści katechetyczno – homiletyczne dotyczące sekt (tematyka na czasie).

Znamiennym rysem współczesnego człowieka jest zagubienie i pustka duchowa wywołana brakiem autentycznej wartości. Znane jest powiedzenie Chestertona „Kiedy ludzie przestają wierzyć w Boga, nie oznacza to, że już w nic nie wierzą: wierzą we wszystko” Współczesny człowiek przestał wierzyć w rewolucję oraz w rozum heglowski i marksistowski oraz często w rozum kapitalistyczny, ale nie przestał wierzyć w tajemnicę. Tak rozumując spotykamy ludzi zwłaszcza na Zachodzie, którzy w grupach neobuddystycznych, w sektach charyzmatycznych proponują okultyzm, satanizm.

I. STARA GNOZA

Chrześcijaństwo znane jest z wielu dzieł poświęconych tematyce duchowości, mistyki i medytacji. Jest jedną z wielkich religii świata, która jest jednocześnie przedłużeniem kultury zachodniej. To właśnie chrześcijaństwo przejęło spadek po unikalnej kulturze greckiej. Jej wpływ widoczny jest w literaturze chrześcijańskiej pierwszych wieków, m.in. Hieronima czy Augustyna. Wówczas zachowanie czystości wiary chrześcijańskiej było niemożliwe do utrzymania wobec naporów

najróżniejszych religii, herezji, sekt. Taka sytuacja chrześcijaństwa zmuszała do poszerzonej refleksji, nad własną tożsamością, m.in. rozważano istotne zagadnienia tj. powstanie świata, natura Boga i natura człowieka (trzy podstawowe problemy). Wśród wielu sformułowań zwyciężyła maksyma św. Justyna Męczennika z II wieku:

„Cokolwiek prawdziwego zostało powiedziane, jest własnością chrześcijan” Dzięki takiej postawie chrześcijaństwo stało się, bez obawy o utratę własnej tożsamości, autentycznym dziedzicem kultury, która wówczas chyliła się ku upadkowi. Na zrębach kultury antycznej (grecko-rzymskiej) zaczęła rozwijać się racjonalna kultura chrześcijańska, zdecydowanie różna od kultur wschodnich irracjonalnych (np. buddystycznej czy hinduistycznej).

Na fenomen starej i nowej gnozy pragniemy spojrzeć z perspektywy duchowości chrześcijańskiej.

Jednym z największych zagrożeń rozwijającego się chrześcijaństwa (jako religii) i kultury była **gnoza** i **gnostycyzm**. Stanowiła ona największe wyzwanie dla starożytnego Kościoła (zob. Listy Pasterskie w NT).¹ Apostoł Paweł podejmuje problem „błędnej nauki” (1 Tm 1,3;6,3): zwiastuna przyszłej gnozy.

Czym była gnoza? Stanowi ona konglomerat różnych religii i mitologii takich jak babilońska, egipska, judaistyczna, perska, chrześcijańska. Gnoza potrafiła się często maskować za bazą słowną zaczerpniętą z filozofii greckiej. Był to zatem „inteligentny” fenomen wymagający umiętnego jej zidentyfikowania. Nie jest rzeczą łatwą zrekonstruować teologię gnostycką, gdyż nie wypowiadają się one wprost, bezpośrednio. Fragmenty, aluzje i polemiki są już zawarte w Listach Pasterskich Nowego Testamentu.

Z uwag Ireneusza z Lyonu (koniec II w., autor pierwszej zachowanej polemiki antygnostyckiej) wynika, że chrześcijańscy gnostycy, których nazywa heretykami uważali się za chrześcijan. Ireneusz zarzuca im posługiwanie się „naszym wykładem wiary”, mimo nauczania innych treści. Gnostycy sądzili, że wykładają naukę chrześcijańską i nadają jej głębszy sens. Z racji dostępu do tajemnic wiary wbijali się w pychę. Nauczanie ich nosiło pozory prawdy.

Między chrześcijaństwem i gnozą zarysowały się pewne różnice:

- a) dla chrześcijan cały człowiek był dobry (stworzony przez Boga), dla gnostyków tylko pneuma – duch (ciało jest złe)²;
- b) dla chrześcijan istniał tylko jeden Bóg, dla gnostyków przynajmniej dwóch bogów (dobry i zły);

¹ To zagadnienie omawia dzieło standardowe K. R u d o l p h , *Die Gnosis. Wesen und Geschichte einer Spaetantiken Religion* (UTB 1577), Goettingen 1999, oraz artykuł: H.- J. K n a u c k *Die religioese Umwelt des Urchristentums II* (Sth 9,2), Stuttgart- Berlin- Koeln 1986, s. 145-198.

² Por. *Adversus Haereses* III, 15, 2

- c) dla chrześcijan świat został stworzony przez Boga z nicości, dla gnostyków świat był zły (element boga złego);
- d) dla chrześcijan zbawiony miał być każdy wierzący w Chrystusa i postępujący według Jego przykazań (moralność), dla gnostyków moralność nie odgrywała żadnej roli.

Gnoza miała wiele odmian w historii. Szczególnie w okresie renesansu następuje mocny atak na kulturę zachodnią, do której zaczęła przenikać *magia* i *alchemia*. Chrześcijaństwo zaczęło traktować na równi z **Zaratustrą**. Wówczas powstało wiele **sekt**. Nawet systemy takich filozofów jak Hegel czy Schelling czerpią swoje idee z gnozy. Renesansowi i gnostycy filozofowie posługiwali się językiem ezoterycznym; idealisci niemieccy skrajnie racjonalnym. Ich ideą przewodnią była gnostycka, tj. walka przeciwieństw, alienacje (wyobcowanie), panteizm (utożsamianie świata z Bogiem). Niebezpieczna jest także wizja nowego „porządku”, gdzie jedni są wybrani, a inni muszą zginąć. Ten „ład” można tylko osiągnąć przez rewolucje, wojny.

W czasach współczesnych religia katolicka jest największym zagrożeniem (jako ostatni bastion kultury zachodniej) dla gnostyckiej wizji świata, przez którą jest atakowana i infiltrowana. Nowa gnoza (panreligia) nazywa się New Age, tj. pewnego rodzaju pseudomądrość i pseudoreligia.

II. WSPÓŁCZESNA GNOZA

Nowoczesna gnoza stała się protestem przeciwko wszechstronnemu panowaniu nauk przyrodniczych⁴ Kurt Goldanner dowodzi, że „magia naturalis” występująca jako alchemia i astrologia, należała w średniowieczu do chrześcijańskiego obrazu świata. Poznanie zmysłowe i siły magiczne łączono w jeden całościowy świat wiary⁵

Teraz znalazły się one na jednym poziomie teoriopoznawczym z naukami przyrodniczymi. Dzisiejsza „ezoteryka” ma swoje korzenie w tej mentalności. Część praktyk ezoterycznych opierała się na przesłankach zbliżonych do gnozy, według których dzięki materialnym praktykom można zapanować nad głębszymi siłami⁶. Ta nowoczesna „gnoza”, w przeciwieństwie do dawnej, staje się zrozumiała dopiero w konfrontacji ze współczesnym myśleniem naukowym.

---

⁴ Por. W.E. Peukert, *Die große Wende, Geistgeschichte und Volkskunde*, I-II, Darmstadt 1966.

⁵ Por. H. Biedermann, *Handlexikon der magischen Künster*, Graz 1986.

⁶ Por. J. Sudbrack, *Gnoza i gnostycyzm w 86.czasach nowożytnych*, w: *Communio* 4(1998), s. 104; por. M. Gogacz, *Wprowadzenie do etyki chronienia osób*, Warszawa 1995.

1. MAGIA, WRÓZBIARSTWO JAKO MAGICZNY OBRAZ ŚWIATA (OKULTYZM)

W ciągu ostatnich lat obserwujemy intensywny rozwój różnych form wróżbiarstwa z elementami poznawania przyszłości. W kraju działa kilkanaście tysięcy wrózek (część jest zarejestrowana), tzw. „doradców życiowych” w sprawach istotnych wyborów życiowych dotyczących życia i śmierci.

Klasyczna literatura zawiera baśnie i legendy uznane przez cały świat, w których zachowane są właściwe proporcje, a przede wszystkim cel o charakterze pedagogicznym i moralistycznym, którym jest zwycięstwo dobra nad złem. W tych dziełach jest zawarte doświadczenie duchowe. One służą rozwojowi osobowości i kształtowaniu etyki. Tak zwany „światopogląd okultystyczny” sugeruje jednak dualizm dobra i zła, tj. relatywizm etyczny. Tenże jest między innymi serwowany w grach komputerowych typu „fantasy” i „science fiction”

Znane są również nowsze propozycje publicystyczne: „Księga Magii” (wydawnictwo Rebis znane z publikowania wiedzy ezoterycznej), „Wielka księga wróżb” (jako klasyczny podręcznik wróżenia).

Ten fenomen tj. publicystyka okultystyczna działa na wyobrażenia ludzi stwarzając niekorzystny obraz duchowy, charakterystyczny brak głębi oraz fragmentaryczne ujęcie rzeczywistości, bez etycznych motywów użycia tego rodzaju treści. Stwarza to zły klimat (horoskopy), w którym fatalistyczny światopogląd zmieszany jest z pożądaniem sensacji, by zdobyć czytelnika. Jest to często przymilanie się niskim popędem, bądź ciekawskim gustom.

„Wróżbiarstwo andrzejkowe” dla młodzieży rozumie się błędnie jako wierność polskim zwyczajom. Zaprasza się wróżki (jako „sabat show” lub „tarot show”), często jako amatorki, osoby z kursem przyjmujące klientów (główny cel - pieniądze, przy tym tandeta i oszustwo).

Podręczniki szkolne zawierają wiele fragmentów myśli okultystycznej: szczęśliwe liczby, kamienie, kolory, np. Język polski „To lubię” dla kl. V (wyd. Edukacyjne, Kraków 1998).

Do treści okultystycznych należą także praktyki spirytyzmu, powodujące w skutkach częste zaburzenia psychiczne lub opętanie. Te okultystyczne atrakcje sprzyjają sploteniu duchowości człowieka przez niepożądane doświadczenia psychiczne.

Wróżbiarstwo i spirytyzm nie jest zwykłą zabawą. Założenie niewinności czy jedynie rozrywkowości treści okultystycznych świadczą o nieznajomości przedmiotu. Zabawy z okultyzmem, także w bajkach, nie chronią przed możliwością opętania i duchowego zagubienia.

2. NEW AGE - XX - WIECZNY GNOSTYCYZM.

Jednym z celów neognostycyzmu, który pociąga obecnie setki tysięcy osób i stanowi część istotną ruchu New Age, jest najpierw zdesakralizowanie świętości stworzenia jako stworzenia Bożego. Ruch ten przeciwstawia się także chrześcijańskiemu odkupieniu przez tajemnicę paschalną. New Age przeciwstawia się również chrześcijańskiej doktrynie głoszącej dogmat boskości Jezusa. W ten sposób ten współczesny gnostycyzm stara się stworzyć wielką religijną alternatywę wobec tradycji chrześcijańskiej poprzez pełny rewizjonizm Ksiąg świętych Biblii.

„New Age” charakteryzuje się:

- a) **monizmem** (utożsamianie bytu z niebytem; uznaje istnienie wspólnego tworzywa dla wszystkich bytów- mimo powszechnie uznawanego zróżnicowania bytów);
- b) **proces wewnątrz całości** (wynika z monizmu; proces, którym utożsamia się cechy jakiegoś bytu z samym bytem; byty jednostkowe są częścią większej całości). W koncepcji tej człowiek jako część kosmosu i przy tym część przyrody jest tożsamy z Bogiem jako całością. Ta teozofia opiera się na nauce Hegla, wprowadzając do kultury panteizm. Poszczególne części Kosmosu podlegają ciągłym zmianom, które heglizm określił jako tzw. triadę: tezę, antytezę i syntezę;
- c) **ogólnie pojęty idealizm** (myślom przypisuje realność);
Filozofia myśli, przyjęta za Heglem, utożsamia się z duchem. Dzieli się również triadycznie:
  - filozofia ducha subiektywna (świadomość);
  - filozofia ducha obiektywna (prawo, moralność, państwo);
  - filozofia ducha absolutnego (sztuka, filozofia, religia).

Przy filozofii ducha absolutnego Hegel potępia chrześcijaństwo. Jezus Chrystus jest wyłącznie człowiekiem. Religia zaś stanowi monistyczną koncepcję kosmosu oraz procesu części - całości, w której każdy człowiek jest Bogiem. New Age nie przyjmuje zatem prawd objawionych. Są one wyłącznie osiągnięciami ducha ludzkiego.

- d) **religijność swoista** (w stylu heglowskiej religii kosmosu).

New Age dziwne- odrzuca ateizm i agnostycyzm, głosi natomiast możliwość powszechnego szczęścia przez zanurzenie w wirze kosmicznym. Bóg jest tylko szczytem Kosmosu, bez charakteru osobowego (brak relacji wiary), a więc wytworem wyobraźni. Ta teozofia sprowadza całą religijność

do utożsamienia Boga z człowiekiem, pozbawiając człowieka przeżycia tego, co dobre i prawdziwe (życie z innymi, także z Bogiem)⁷

Utożsamianie Chrystusa z człowiekiem (jak arianizm) powoduje utratę znaczenia sakramentów, sprowadzając je jedynie do zwyczajnych czynności życiowych (umowa, posiłek).

Liderzy New Age, jako nowej religii, po zdetronizowaniu Chrystusa (Syna Bożego), powołali na Jego tron „Lucyfera” który od wieków rządzi światem. W ten sposób powstał kult szatana (kult zła o charakterze osobowym) proponowany przez m. in. medytacje transcendentalne (negujące intelekt jako władzę poznawczą) związane z wewnętrznymi władzami zmysłowymi, których przedmiotem są wyobrażenia (fikcja i ułuda zamiast intelektu)⁸ Stąd wielkie zamiłowanie „New Age” do ezoteryzmu.

3. SATANIZM

Satanistyczna muzyka i rytuały (m.in. Czarne msze) są szeroko rozpowszechnione w wielu krajach świata. Egzorcyści włoscy (np. Raul Salvucci, Mateo La Grua) pisali o tych niebezpieczeństwach już od lat, doświadczając ich skutków w swojej posłudze.

W obliczu pustki duchowej groźba satanizmu jest znaczna. Dotyka to zwłaszcza bezprawnej banalizacji problemu zła (na murach, ścianach domów, na drzwiach, chodnikach symboliczne rysunki, znaki satanistyczne, skróty cyfrowe).

Z błędnej tożsamości Boga i człowieka, człowieka i przyrody wynika naturalizm sprowadzający rzeczywistość tylko do praw przyrody. Dlatego zainteresowanie ekologią i afirmacja kosmosu, a przez nią medycyny naturalnej i wegetarianizmu.

„Nowa Era” nawiązuje także do okultyzmu, masonerii i elementów kultury wschodniej: jogi, buddyzmu, braminizmu. Badacze okultyzmu (dr Kurt Koch, 20 tys. przebadanych osób) podkreślają niebezpieczeństwo wywoływania ducha Lucyfera. Satanizm bowiem stosując powierzchowny racjonalizm upraszcza i redukuje wszystko, co głębokie w człowieku, a co wyrażamy w rytach czy symbolach.

Agresja młodych i upadek moralności ma głębokie przyczyny we frustracjach psychologicznych i warunkach ekonomicznych. Przynależność do określonego świata duchowego decyduje o wierności określonym ideałom...

⁷ Por. B. Schlink, *New Age-aus biblischer Sicht*, Darmstadt 1992, s.10nn; R. Hummel, *Suche nach Identitaet*). *Neue Religiositaet und New Age*, Koeln 1988, s.6nn.

⁸ Por. G. Huber, *Idź precz szatanie! Działanie diabła dzisiaj*, Marki-Struga 1997, s.30 nn.; G. Huber, *Vattene via Satana! Il diavolo oggi*, Vaticana 1993.

Satanizm określa się wielokrotnie jako epidemię zniewolenia demonicznego, z opętaniem włącznie (szatan jest ich wyzwolicielem). Czynniki psychologiczno-socjologiczne (naśladownictwo, otoczenie, moda), jak zimny egoizm, okrutna zemsta i nagminne lekceważenie młodych przez starszych, mogą być specyfiką zła - satanizmu.

Symbole okultystyczno-satanistyczne przekazywane przez młodych, m.in. rozmaite zespoły muzyki rockowej, podkreślają uległość pokusie i inicjacyjną przynależność do duchowego, atrakcyjnego dla młodych świata zła. Okultystyczne kontakty (spirytyzm, magia) prowadzą często do opętania (Katechizm KK- 2116).

Okultyzm jest czymś więcej niż zabawą! Należy mówić o szkodliwości społecznej satanizmu!

4. PANTEIZM

Panteizm zaprzecza, iż Bóg jest niezmiennie duchową istotą różną od świata świat jest dla panteizmu Bogiem, Jego dziełem.

Krytycznie oceniając, świat jest skończony w przeciwieństwie do Boga, który jest wieczny. To świat jest dziełem Boga. Panteista w swojej wizji świata nie żałuje grzechu, błędu czy zła, pochwalając często największe potworności. Panteizm nie robi refleksji nad wieloma kataklizmami nawiedzającymi ludzkość.

Bóg panteistów jest pomieszany ze światem (por. H. Heine) i jest traktowany na usługach człowieka. Życie religijne nie jest uwielbieniem Boga, którego obarcza się winą za istniejące zło w świecie.

Od czasów apostoelskich, aż do współczesnej gnozy ciągle żywa jest odmienność chrześcijaństwa. Dzięki człowieczeństwu Chrystusa wszystko, co ludzkie zyskuje pełną powagę. Nie tyle „organizacje” okultystyczne oddziałują szkodliwie, co pewne „światopoglądy” o charakterze intelektualnym i inicjatywno kulturalnym (o. dr Aleksander Posacki). Wielkie spustoszenie dokonuje się nie tylko z pozycji racjonalizmu (pewne skutki prawne), ale widoczne są także skutki duchowe, które przejawiają się w określonym czasie w spustoszeniu fizycznym, psychicznym i duchowym. Światopogląd fatalistyczny nie sprzyja wierze w przyszłość!

New Age łączy w swoim światopoglądzie elementy filozofii, teologii, chrześcijaństwa i kultur Wschodu oraz tzw. „nauk tajemnych”, jak okultyzmu, magii, teozofii. Jest również ideologią, gdyż posługuje się światopoglądem oraz programem społecznym. Destrukcyjne działanie sekt (np. satanizm) posiada charakter kryminalno prawny (fizyczna przemoc) oraz charakter psycho-duchowy (duchowo - moralna szkodliwość: okultyzm i teozofia).

Nie ma wątpliwości, co do tego, że współczesna gnoza uderza z całą siłą w świat kulturalny i religijny naszych dni. Stanowi ona wielkie wyzwanie dla społeczeństwa i Kościoła dzisiejszego. Istnieje niebezpieczeństwo postawienia Boga i szatana na tej samej płaszczyźnie.